

SYSTEM A STRUKTURA JAZYKA

POJEM STRUKTURY A SYSTÉMU

Pojem **struktury** a **systemu** zavedl do lingvistiky jazykový **strukturalismus**, tj. směr, který se rozvinul v první polovině 20. století a značně ovlivnil současnou lingvistiku.

Hovoříme-li u nějakého jevu o jeho struktuře či systému, pak to obecně znamená, že se takový jev skládá z určitého počtu jednotek, které jsou mezi sebou propojeny vzájemnými vztahy, tj. jsou na sobě vzájemně závislé.

Některé složitější jevy se skládají z dílčích podsystémů (subsystému) a pak pro každý z nich platí totéž.

POJEM STRUKTURY A SYSTÉMU

Přirozené jazyky patří mezi velmi složité systémy a je u nich možné rozlišit celou řadu dalších podsystemů (rovin, plánů), z nichž každý obsahuje základní jednotky a je nějakým způsobem strukturován (uspořádán, organizován), včetně toho, že může obsahovat další podsystemy.

U jazyka mluvíme např. o systému či plánu:

- **fonologickém**
- **gramatickém** (plán gramatický se skládá z roviny morfologické a syntaktické, v rámci morfologické roviny je dále možno rozlišit systém slovesných časů apod.*)
- **lexikálním**

POJEM STRUKTURY A SYSTÉMU

Obecný závěr:

Pojmy **system** a **struktura** se částečně překrývají a někdy se proto nerozlišují.

Jejich rozdíl je možné vyjádřit asi takto:

System je souhrn určitých jednotek, mezi kterými existují vztahy vzájemné závislosti, jsou tedy uspořádány a u takového systému můžeme mluvit o jeho struktuře. U složitějších systémů, jako jsou např. přirozené jazyky, mohou být strukturovány i jejich jednotky. Struktura takových jednotek je dána tím, že se dají rozložit na jednotky menší, mezi kterými rovněž existují jisté vztahy.

POJEM STRUKTURY A SYSTÉMU

Např. **text** se dá rozložit na **věty**, věty na **lexikální jednotky** (slova), lexikální jednotky na **morfémy** (minimální nositele významu) a morfémy na **fonémy** (ty už samy o sobě význam nemají, ale jsou schopny ho rozlišit – např. *hrábě/hrabě; dám/mám/nám/sám/vám...*

STRUKTURALISMUS

O zavedení pojmu „*struktura*“ do lingvistiky se zasloužil především švýcarský lingvista **Ferdinand de Saussure** – a to několika cykly přednášek z obecné lingvistiky na ženevské univerzitě v letech 1907-11.

Jeho žáci poté v roce 1916 (po jeho smrti) vydali souhrn těchto přednášek pod názvem „*Kurs obecné lingvistiky*“ a spolu se svým učitelem se stali představiteli ženevské lingvistické školy. Ze svého učitele udělali zakladatele **lingvistického strukturalismu**.

STRUKTURALISMUS

Hlavní zásady strukturalismu:

- 1) Jazyk je systém, jehož jednotky jsou vzájemně závislé*
- 2) U jazyků je možné a potřebné zkoumat nejen jejich vývoj; vedle diachronního hlediska je třeba uplatňovat také hledisko synchronní, tj. zkoumat jazykový systém jako celek v určitém okamžiku jeho vývoje
- 3) V jazyce je třeba rozlišovat dvě složky: *langue* a *parole*
- 4) Jazykový znak se skládá ze dvou složek: *signifiant* a *signifié*

STRUKTURALISMUS

Na myšlenky Saussurovy teorie navázaly další strukturálně zaměřené školy a směry, které si až do 60. let 20. století udržovaly dominantní postavení v lingvistice.

Nejdůležitějšími byly:

- a) škola pražská*
- b) škola kodaňská
- c) americký strukturalismus

PRAŽSKÁ ŠKOLA

Klasické období pražské školy je vymezeno léty 1926-1936.

Představiteli byli čeští a zahraniční lingvisté:

- **Vilém Mathesius** (zakladatel školy a předseda Pražského lingvistického kroužku)
- **Bohuslav Havránek, Josef Vachek, Vladimír Skalička**
- Ruští emigranti: **Roman Jakobson, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj.**

Charakteristickým rysem byl především: důsledný funkční přístup k jazykovým jevům a často i uplatňování funkčního hlediska v jiných oborech (literatura, estetika, folklór).

PRAŽSKÁ ŠKOLA

Trvalým přínosem pro moderní lingvistiku byly zejména Mathesiova *teorie o aktuálním větném členění*, Skaličkova *jazyková typologie*, Trubeckého *fonologie* a Jakobsonova *teorie příznakovosti* (známá též jako *binarismus*).

KODAŇSKÁ ŠKOLA

Vznikla později než pražské škola.

Hlavním představitelem byl **Louis Hjelmslev**. Ten se ve své *glosémantice* pokusil vytvořit s použitím logiky a matematiky abstraktní teorii, kterou by bylo možno použít při rozboru kteréhokoliv přirozeného jazyka, případně i jiných sémiologických systémů. Přínosné je jeho rozpracování pojmu a termínu *metajazyk*.

AMERICKÝ STRUKTURALISMUS (DESKRIPTIVISMUS)

Od evropského strukturalismu se odlišoval zejména důrazem na antropologii.

Hlavními představiteli byli: **Edward Sapir** a **Leonard Bloomfield**. Kromě studia anglického jazyka se také zaměřili na studium indiánských jazyků. S tím souvisí fakt, že u nich převažuje hledisko synchronní (u indiánských jazyků, které neznaly písmo, se nedochovaly texty, proto ani nebylo možné zkoumat jejich starší podobu a jejich vývoj.

AMERICKÝ STRUKTURALISMUS (DESKRIPTIVISMUS)

Dalším charakteristickým znakem deskriptivismu je důraz na zkoumání jazykové formy a odhlédnutí od lexikálního obsahu (sémantiky /významu), a také snaha aplikovat matematické metody při výzkumu jazyka.

Trvalým přínosem je tzv. *teorie bezprostředních složek*, kterou později využil **Naom Chomsky** ve své *Generativní gramatice*

MODERNÍ POMEZNÍ DICIPLÍNY

Až do 60. let 20. století měl v lingvistice dominantní postavení strukturalismus. A v Evropě si značný vliv udržuje až do současnosti.

Již od 50. let lze pozorovat v lingvistice přesun k tzv. **moderním pomezním disciplínám**. Jedná se o takové disciplíny, v nichž se kombinují metody lingvistické s metodami jiných oborů.

Tyto pomezní disciplíny ve druhé polovině 20. století v lingvistice převládaly. Termín „**pomezní**“ nelze chápat jako okrajový, ba naopak. *

MODERNÍ POMEZNÍ DISCIPLÍNY

Mezi tyto disciplíny zařazujeme:

- 1) **Matematickou lingvistiku***
- 2) **Algebraickou lingvistiku**
- 3) **Strojovou lingvistiku**
- 4) **Psycholingvistiku**
- 5) **Neurolingvistiku**
- 6) **Sociolingvistiku**
- 7) **Etnolingvistiku**